



*В.С. ДІЕСПЕРОВ, доктор економічних наук
Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»*

Ефективність виробництва в сільськогосподарських підприємствах Сумської області

Постановка проблеми. За радянських часів засобами жорсткого адміністративно-командного впливу вирівнювалося становище господарюючих суб'єктів. Колгоспи й радгоспи певної зони мало відрізнялися за розмірами, складом, результативністю виробництва, оплатою праці, іншими характеристиками. Господарства були стабільно прив'язані до сіл, сільрад, мали стале землекористування, гарантований збут продукції та матеріальне постачання. Тепер умови господарювання зовсім інші, підприємства вільні в своїй діяльності при тому, що вони, як правило, утверджують приватну самостійність і мають мінімальні соціальні зобов'язання. За нових умов вони стали надто різними за всіма ознаками, і кожне з них виявляється унікальним господарюючим суб'єктом. Це вимагає окремого аналізу кожного підприємства, а також виділення при цьому їх різних груп за тими чи іншими ознаками, з виведенням відповідних висновків. Однак у публікаціях із питань ефективності виробництва автори нечасто виходять на конкретні господарюючі суб'єкти й здебільшого оперують обласними та середньоукраїнськими показниками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У публікованих результатах досліджень не трапляються аналізи ефективності на ос-

нові системи показників, які б характеризували обсяги створеної доданої вартості, її використання, окупності всіх витрат на вироблену продукцію, взаємозв'язки різних економічних характеристик.

Відсутність розгорнутих аналізів конкретних підприємств пояснюється, насамперед, недостатністю інформації, яка виходить від підприємств, і тут закономірні претензії до державної статистики. Все ж є можливість, залучивши масиви інформації, що формуються в підприємствах, сільрадах, районних відділах статистики, різнобічніше характеризувати ситуацію в підприємствах, які становлять головний сектор аграрної економіки.

Мета статті – з'ясувати тенденції розвитку сільгосппідприємств у нинішніх умовах, виявити можливості нагромадження у них доходів як джерел для подальшого соціально-економічного розвитку села, показати методику розробки обласного масиву інформації із статистичних форм сільгосппідприємств, який достатній для того, щоб виконати детальніший аналіз порівняно з тими, які масово традиційно практикуються в аграрній і сільській економіці

Виклад основних результатів дослідження. Розглянемо діяльність сільгосппідприємств Сумської області, використавши масив статистичної економічної форми № 50-сг за 2014 рік й іншу інформацію з публікацій та Інтернету. Основні висновки з цього аналізу виявляються загалом такими

ж, як і за матеріалами по інших регіонах. Разом із тим вони одержують точну адресність та можуть бути використані для управління економікою на місцях. На жаль, вимоги щодо конфіденційності статистичної інформації (шкідливі з погляду прозорості й боротьби з корупцією) дають змогу оприлюднити їх тільки за номерами підприємств в обласному масиві статистичної форми. До того ж у представлених формах чимало помилок, неточностей, невідповідностей – наслідки як недоглядів, так і свідомих викривлень із певною метою.

Сумщина, як і кожний регіон, специфічна. Більша частина її території сприятлива для аграрного виробництва. Разом із тим

умови тут не кращі порівняно із середніми, якщо врахувати північно-східне розташування, більш континентальний клімат, найменшу по країні людність сільських населених пунктів, велику протяжність кордонів з Росією.

У таблиці 1 наведено характеристики підприємств у порайонному розрізі. Десята їхня частина зареєстровані в семи містах обласного підпорядкування. Це характерна ситуація, яка утруднює аналіз територій, обмежує можливості сільських громад. Пояснюється вона тим, що нові господарі часто намагаються утаємничувати свою діяльність, уникати соціальних зобов'язань.

1. Характеристики сільгоспідприємств Сумської області, 2014 р.

Район	Площа с.-г. угідь, га	Їх частка в території району, %	Зайнято в рослинництві та тваринництві, осіб	Їх частка у сільському населенні, %	Кількість підприємств за площею с.-г. угідь, га				Вироблено на 100 га угідь, ц				С.-г. угідь на умовну голову ВРХ, га
					0	<500	501-5000	>5000	зерна	насіння олійних	продукції вирощування	молока	
Білопільський	77164	51,4	810	3,9	-	5	8	5	4382	900	4	73	45,9
Буринський	26289	19,4	296	1,8	-	2	9	-	4143	531	7	100	28,2
Великописарівський	32583	39,3	681	5,6	-	3	11	2	2905	883	7	161	22,0
Глухівський	51741	30,4	706	3,6	2	2	8	4	3903	771	5	36	96,3
Конотопський	52074	31,2	922	3,4	-	8	17	2	2809	668	15	196	12,3
Краснопільський	41898	30,8	1049	5,7	1	2	18	-	2502	701	43	128	19,9
Кролевецький	33938	26,1	596	3,9	-	5	11	3	2987	709	9	185	12,5
Лебединський	42356	24,9	795	3,9	-	2	13	2	3787	661	18	147	13,2
Липоводолинський	47004	52,2	1186	8,5	-	3	9	3	3551	677	19	126	18,1
Недригайлівський	24940	24,1	491	3,1	1	1	3	3	2801	563	8	148	20,5
Охтирський	34600	26,9	1412	5,8	-	3	16	-	2721	512	25	298	6,5
Путівльський	38017	34,6	439	3,6	-	1	7	3	3813	714	1	474	6,8
Роменський	65742	34,6	1454	4,3	1	5	9	3	4750	485	8	154	21,0
Середино-Будський	22449	20,0	199	2,6	-	4	12	1	1467	408	4	91	18,7
Сумський	79315	42,8	2086	4,0	2	9	28	2	3039	670	103	320	11,1
Тростянецький	30935	29,5	625	4,2	-	3	6	2	2988	549	22	212	12,6
Шосткинський	31010	25,6	316	2,3	-	2	12	1	3652	216	9	97	23,2
Ямпільський	14620	15,5	180	2,3	-	1	5	1	3319	126	3	31	61,3
Міста обласного підпорядкування	66594	x	1310	x	5	10	15	4	3368	1018	42	251	17,2
Разом	808269	x	15553	x	12	71	217	41	3435	673	24	180	15,9

Джерело: Дослідження автора на основі статистичних форм «Основні економічні показники сільськогосподарських підприємств Сумської області».

Істотно різняться по районах та загалом стала низькою частка угідь сільгоспідприємств у площах територій. Зовсім недостатнє забезпечення підприємствами місцевого населення робочими місцями. Врахуємо, що

у статистичній формі показана чисельність тільки безпосередньо зайнятих у сільськогосподарських галузях працівників. Загальна чисельність їх у підприємствах вища приблизно на третину. Але й разом з цим частка

селян, які мають постійну роботу в місцевих підприємствах, не перевищує 5-7 %. Головна причина – неінтенсивна структура виробництва внаслідок занепаду трудомістких галузей.

Переважна частина підприємств знаходяться у широкому, а водночас оптимальному, діапазоні землекористування – від 500 до 5000 га сільгоспугідь. Ті, що з меншими площами, можуть виявитися замалими для впровадження нових технологій, висопродуктивної техніки. Завеликі ж площі угідь бувають небажаними з погляду зв'язку виробників із селянством, особливо якщо вони не в одному масиві. Підприємства з площами угідь понад 5000 га розглядаємо як маловідповідні умовам Сумщини, хоча частина з них можуть бути бездоганними за економічними та соціальними критеріями. Вищої ефективності багатоземельні підприємства здебільшого не показують. По 41 підприємству з понад 5000 га окупність усіх витрат становила 108,9%, тоді як по решті 300 підприємств – 117,1%, а додана вартість на гектар була – відповідно 1514 і 2110 грн. Однак по всій країні з'являються господарюючі суб'єкти (здебільшого олігархічні), які нарощують свій земельний капітал десятками тисяч гектарів. На Сумщині перевищили рубіж у 10 000 га угідь 10 підприємств. Найбільше землі у зареєстрованих в Білопільському районі № 55 – 23 468 га і в № 249 по Роменському району – 23 939 га. У них обох показники ефективності були гіршими порівняно із середньообласними.

Існують підприємства без сільгоспугідь. Вони мають специфічний напрям – птахівницький, овочівництво закритого ґрунту. У даній області їх 12, причому п'ять – у великих містах. Ще у багатьох підприємствах по 1-5 га. На Сумщині це все дрібні виробництва. В інших областях діє низка підприємств під дахом з особливо високими прибутками й великим штатом працівників.

У таблиці показано обсяги виробництва масових галузей. По всій області, як і по країні загалом, виробництва зерна та олійних культур відтіснили інші галузі завдяки високій рентабельності й надійному ринку. Частина підприємств виробляють тільки зерно. Далеко не завжди така вузька спеціалізація забезпечує вигідне та надійне господа-

рювання. Олійні культури зайняли 31,1% площі ріллі, у тому числі під соняшником було 17,9%. Цю найбільш кон'юнктурно вигідну культуру поширили на всі райони, включаючи й північні, де її раніше не вирощували. Нетиповими стали 79 підприємств, які не мали олійних культур.

Буряківництво збереглося тільки в шести підприємствах чотирьох районів на площі 1154 га. Найбільші посіви – 380 і 422 га, найзначніша частка буряків у ріллі в підприємстві Конотопського району – 22,2% площі ріллі, але врожайність невисока. Втім у підприємстві з найбільшими посівами з гектара зібрали по 622 ц коренів. Потенційно область могла б залишитися однією з провідних у галузі, яка вже довела свою перспективність, але в районі повний занепад підприємств цукрової промисловості.

Посадки картоплі зменшилися до 456 га у восьми підприємствах, із них 400 га вони займали в № 217 Недригайлівського району. У ньому була також найбільша площа овочевих культур – 30 із 43 га в чотирьох підприємствах. У цьому великому господарстві частка площі картоплі становила 7,7%, овочів – 0,58%, а у виторгу від усієї рослинницької діяльності – відповідно 21,0 і 4,7%. Досягнуто високої врожайності картоплі – 303 ц/га, овочів – 613 ц/га. Це одні з найкращих результатів по Україні й аргумент на користь відновлення виробництва таких інтенсивних культур у сільгоспідприємствах.

Високий потенціал в області також у плодівництві. Але плодоносних насаджень тільки 293 га садів у семи підприємствах і 64 га ягідників у п'яти. Найбільша площа саду – 136 га – була в № 35 Охтирського району при врожайності 93 ц/га. У ньому ж із 9 га зібрано по 41 ц ягід. Частка саду в угіддях – 2,9%, у виторгу – 5,4%. Підприємство й у цілому мало високі економічні показники – відшкодування всіх витрат – 129%, додана вартість на гектар угідь – 3451 грн.

Із 341 підприємства зберегли тваринництво 165, скотарство – 107. У багатьох випадках воно зовсім незначне, майже скрізь порівняно з рослинництвом тваринництво не вигідне для виробників. Проте у семи підприємствах витрати тут відшкодувалися більше, як у півтора раза.

Найбільш проблемна велика і винятково важлива галузь скотарства. В останній графі таблиці 1 показана щільність скотарського поголів'я. Вона дещо вища за середньоукраїнську, а по районах дуже різна, що можна пояснити виключно суб'єктивними чинниками. Практика доводить, що тепер необтяжливо для економіки підприємства мати умовну голову худоби (корова – 1, молодняк – 0,4) не більше, як на 10 га сільгоспугідь. Таких підприємств зі збереженим скотарством було 66. Даному ж критерію задовольняв у цілому тільки Охтирський район. Висока щільність виявляється й по Путивльському, але тут підозрюємо недостовірність інформації – 527,4 корови (95,5% районного показника) записано на одне підприємство, частка якого в площі угідь становила 14,7%. Сукупність 66 господарств не поступалася ефективністю порівняно з іншими 275 підприємствами. Відшкодування витратом витрат становило – відповідно 111,9 і 113,2%, а додана вартість на гектар угідь – 2286 та 1730 грн. Групування 66 підприємств із збереженим скотарством за співвідношенням галузей показало, що надійніше все ж становище тих, де частка надходження від рослинництва в кілька разів вища. У крайній шостій групі, де у виторгу її перевищення становило 5,12 раза, покриття витрат було 124%, а додана вартість на гектар 3193 грн. Однак і в першій групі, де виторг від тваринницької продукції більший у 6 разів, відповідні показники були цілком задовільними – 108% і 2223 грн.

У скотарстві окремо калькуюються виробництво молока та вирощування худоби. Вигідність першого доведена, а вирощування й відгодівля – найбільш нерентабельна продукція, що спричиняє масове вирізання телят, зведення до мінімуму виробництва яловичини. Оскільки все поголів'я худоби утримується на фермах разом, розподіл витрат по двох об'єктах калькуляції завжди приблизний. Доцільно оцінити ефективність утримання великої рогатої худоби разом. Розрахунки за формою № 50 – сг показали, що по всьому скотарству підприємств Сумської області витрати були покриті виторгом на 99,6%, а по всіх сільгоспідприємствах країни на 89%. Загальні витрати, обчислені таким чином, можуть виявитися дещо зави-

щеними, оскільки допускається повторний рахунок витрат по випоєному телятам молоку, яких форма не показує. Приблизний розрахунок все ж дає вірогідний висновок – галузь скотарства залишається здебільшого не вигідною, при тому, що на численних прикладах можна показати можливості її високої рентабельності.

У свинарстві 53 639 гол. розосереджувалися по 75 підприємствах, із них 69,5% поголів'я мали 10 найбільших – від 1,1 до 8,8 тис. гол. у кожному. Можна вважати ферми такого розміру перспективними. У семи господарствах витрати відшкодовувалися більше, як в 1,3 раза. У підприємстві № 284, де утримували 7530 гол. із добовим приростом 617 г, мали 10,1 млн грн виручки від свинарства.

Вівчарство, як і скрізь, в області зовсім занедбано й суцільно збиткове. Збереглася галузь у 20 підприємствах – усього 3620 гол. Їх би вистачило лише на одну ферму із спеціалізованими отарами. Тільки в семи підприємствах, крім приросту, одержали також вовну.

Птахівництво в області слаборозвинене. У 12 підприємствах утримували 1,5 млн гол. Виробництво яєць мало рентабельність 13%, а витрати по реалізованій птиці відшкодовувалися тільки наполовину.

Тваринництво при масовій втраті в області трудомістких рослинницьких виробництв стає важливим чинником зайнятості, притому, що здебільшого продуктивність праці на фермах залишається низькою. У середньому на працівника припадало 12,6 гол. худоби в умовному обчисленні, або 89,3 свиней, або 2872 гол. птиці. У підприємстві в середньому його обслуговуванням було зайнято 14,6 працівників, а в дев'яти – більше ста. Чисельність тваринників була переважаючою в 78 підприємствах. Зайнятість у рослинництві тепер загалом значно більша, а водночас у 15 підприємствах товарне виробництво представляли тільки тваринницькі галузі.

Площа сільгоспугідь підприємств Сумщини становила 4,44% від загальноукраїнської. При цьому частка області у виробництві зерна – 6,13%, насіння олійних культур – 4,27, продукції вирощування в тваринництві

– 7,42, молока – 5,51%. Частка площ трудовістких культур дорівнювала: картоплі – 1,89%, овочів відкритого ґрунту – 0,16, закритого ґрунту – 4,26, плодоносних садів – 0,51, ягідників – 3,32, поголів'я великої рогатої худоби – 5,80, свиней – 1,70, овець – 3,22, птиці – 0,90%. Загалом область не виділяється на республіканському фоні та має розв'язувати складні завдання як розвитку аграрних виробництв, так й інтенсифікації їхньої структури.

У масштабах більшості областей України виявляються територіальні особливості, які суттєво впливають на сільськогосподарське виробництво. Природні умови Полісся завжди об'єктивно були складнішими порівняно з лісостеповими. У цьому плані на Сумщині особливо вирізняються три найбільш північні райони, що було видно за характеристиками з таблиці 1. Тому доцільно розглянути показники діяльності та ефективності виробництва підприємств саме на цих територіях (табл. 2).

Підприємства значно різняться за розмірами. Поява особливо великих за площами внаслідок їх значної частки у виробництві робить непорівнянними показники різних районів. Здебільшого також суттєво різняться результати господарювання багатоземельних і невеликих підприємств. У таблиці в кожному з трьох районів виділено підприємство, частка площ якого становила 32,0, 29,5 і 67,8%. У всіх районах показники цих власників великих земельних банків були значно гіршими, ніж у масі інших підприємств.

У Середино-Будському районі підприємство № 267 не показувало даних про працівників, не займалося тваринництвом. По області налічувалося 19 підприємств із 23 959 га угідь, по яких не відображалася чисельність зайнятих, а назване серед них було найбільшим. Вочевидь таку велику площу використовували немісцеві хазяї і вона оброблялася технікою та засобами невідомих організацій (поширена скрізь практика, коли сторонньою високопродуктивною технікою забезпечується малотрудомістка технологія). Виробництво мало напіввітньовий характер. За статистичною формою реалізовували тільки десятину вирощеної продукції. Решта пройшла невідомими

каналами. За формальними розрахунками результат визначився величезною мінусовою доданою вартістю. По інших 16 підприємствах району загалом забезпечувалися цілком задовільні результати, що доводить можливість ефективного господарювання і на найбільш північних територіях країни. Звичайно, не всі підприємства спрацювали там вдало. Різниця в ефективності діяльності підприємств практично в усіх районах країни дуже велика.

У Шосткинському районі із 15 підприємств не відшкодували витратами витрат третина, в тому числі № 333 із його великим земельним банком. Малі обсяги доданої вартості при відносно високому рівні оплати праці супроводжувалися в шести підприємствах збитковістю виробництва.

В Ямпільському районі ефективна діяльність не забезпечувалася в жодному підприємстві. Тільки два із семи мали близьку до нульової рентабельність. Підприємство № 340, що заволоділо двома третинами площі угідь, вело діяльність приблизно такого ж характеру, як і вищезгадане № 267 – без ніякого тваринництва, показана реалізація тільки 28% рослинницької продукції. Правда, надавалося робоче місце на 121 га використовуваних угідь. Неспроможність інших підприємств демонструє низький розмір витрат з розрахунку на одиницю площі.

Ефективність діяльності визначається після реалізації продукції. Тому має значення співвідношення між виробленою та проданою того ж року продукцією. Якщо воно завищене чи занижене, показники окупності витрат, прибутку, доданої вартості потрібно відповідно коригувати. Нерідко трапляється значне перевищення розміру реалізації, бо продається ще продукція минулих років. Іноді переважаюча реалізація показує, що виробництво згортається, припиняється. Більше мають непокоїти випадки, коли підприємство офіційно показує замалу реалізацію, або ж вся вона проходить по прихованих каналах. Так, у № 215 утримували 178 корів і зовсім не представляли реалізацію молока. У № 289 із вирощуванням птахопоголів'я показано тільки 1% реалізації, й таким чином занижено додану вартість і прибуток на 4 млн грн.

2. Ефективність виробництва в підприємствах північних районів, 2014 р.

Показники	Середино-Будський			Шосткинський			Ямпільський			Сумська область	Україна
	район	№ 267	інші	район	№ 333	інші	район	№ 340	інші		
Площа с.-г. угідь, га	22449	7187	15262	31010	9158	21852	14620	9915	4705	808 тис.	18206 тис.
Працівники у с.-г. галузях, га	199	-	199	316	127	189	180	32	98	15553	425317
С.-г. угідь на працівника, га	112,8	-	76,7	98,1	72,1	115,6	81,2	120,9	72,4	52,0	42,8
Співвідношення рослинництва і тваринництва, %:											
за працівниками	49,6	-	49,6	163,3	170,2	158,9	445,5	-	197,0	212,6	241,0
за виторгом від реалізації	1279	-	1244	671	472	807	820,4	-	339,8	658,1	411,2
Рентабельність за реалізованою продукцією, %:											
у рослинництві	110,7	1,5	117,2	42,2	15,9	56,4	-19,8	-37,5	34,0	34,1	29,2
у тваринництві	-1,6	-	1,6	-7,7	-22,6	6,3	3,2	-	3,2	-0,1	13,4
Оплата праці на працівника, грн	15508	-	15508	34405	45717	26804	13472	9512	24745	24530	25697
Частка оплати праці у витратах, %	3,3	-	4,8	7,9	10,1	6,3	4,3	1,8	11,7	6,0	6,9
у доданій вартості, %	36,7	-	66,2	117,2	-	486,3	-	-	-	25,6	51,5
Сума доданої вартості, тис. грн	42685	-25065	67750	9274	-9932	19206	-33027	-30326	-2701	1490 млн	21456 млн
На 1 га с.-г. угідь витрати, грн	4144	3945	4237	4455	6282	3689	3885	4314	2980	7907	8811
додана вартість, грн	1901	-	4439	299	-	879	-	-	-	1843	1179
Покриття виторгом усіх виробничих витрат, %	139,6	11,6	195,7	96,6	70,0	115,9	34,5	23,9	66,7	113,0	101,3
Щільність ВРХ – площа угідь на умовну голову, га	18,7	-	12,7	29,2	17,4	26,9	61,3	-	19,7	15,9	21,8
Орендна плата за землю на 1 га угідь, грн	101	-	149	252	304	231	302	284	338	579	702
Частка орендної плати у витратах, %	4,2	-	10,4	5,7	4,8	6,3	7,8	6,3	11,3	7,3	8,0

Джерело: Дослідження автора на основі статистичних форм «Основні економічні показники сільськогосподарських підприємств Сумської області».

У середньому по області сума доданої вартості розподілилася таким чином: оплата праці – 25,6%, відрахування на соціальні заходи – 9,4, амортизація основних засобів – 18,8, розрахунковий прибуток – 46,2%. У значній частині підприємств прибуток завищений за рахунок недостатнього відтворення робочої сили та засобів виробництва.

Розрахунковий прибуток як вирахована таким чином частина доданої вартості – дещо більша сума, як та, що може бути використана на розсуд власників підприємства. Все ж слід вимагати, щоб переважна її частина спрямовувалася на розвиток і вдосконалення виробництва. Звертаємо увагу на підприємства з великими сумами прибутків. Виявилось, що 48 із них мали більше як по 5 млн грн прибутку – всього на суму 692046 тис. грн, або 2582 грн на гектар угідь. У п'яти підприємствах останній показник перевищив 7000 грн/га. Понад

10 млн грн прибутку одержало 21 підприємство, понад 20 млн грн – сім.

Звичайно, становить інтерес, насамперед, діяльність тих виробників, які досягли найвищої економічної ефективності. Беремо при цьому головним критерієм виробництво не менше 5 тис. грн доданої вартості на гектар угідь з умовою, що й покриття витрат виторгом має бути більше як 100%. Не включаємо до цього складу найефективніші підприємства з великим сучасним птахівництвом чи свинарством, де ефективність із розрахунку на гектар об'єктивно значно вища. Такими, що відповідають названим критеріям, виявилися 12 підприємств і за їхніми показниками складено таблицю 3. У їх складі дуже різні підприємства за розмірами виробництва, за землемісткістю робочого місця, за структурою, складом галузей. Примітно, що 8 із 12 підприємств мали тваринництво, половина – із скотарством при

високій щільності худоби. У трьох виторг від продукції тваринництва переважає, хоча рентабельність була здебільшого вища у рослинництві. У тваринництві, як правило, була одна галузь. Водночас у № 44 при високій щільності худоби утримувалося ще невелике поголів'я овець та свиней, вирощували також цукрові буряки. Внаслідок насичення тваринництвом у підприємствах № 98, № 282 виявилася значною частка купованих кормів. При надто високій землемісткості робочого місця у № 94, № 190 у витратах стала високою частка оплати залучених пос-

луг, а виробництво обмежувалося зерновими культурами. Інтенсивна діяльність зі значними сумами доданої вартості вимагає й більших витрат. По області вони становили в середньому 7,9 тис. грн на гектар угідь. У підприємствах, що в таблиці, вони вищі, крім № 164, де майже половину надходжень становила оплата наданих іншим господарюючим суб'єктам послуг. У високоефективних підприємствах здебільшого висока частка розрахункового прибутку в доданій вартості, що вказує на можливість здійснювати інвестиції за власні кошти.

3. Результати діяльності підприємств з високою ефективністю

Но- мер	Площа с.-г. угідь, га	Працівни- ки в рос- линництві та тварин- ництві, осіб	Додана вартість на 1 га, грн	Покриття витрат у с.-г. виро- бництві, %	Виторг, млн грн			Сума доданої вартості, млн грн	Прибу- ток, млн грн	Площа с.-г. угідь на умов- ну голо- ву ВРХ, га	Витрати на 1 га угідь, тис. грн
					від рос- линни- цтва	від тва- ринни- цтва	від надан- ня пос- луг				
23	11802	194	5487	138	126,4	42,0	1,7	64,8	42,9	6,0	10,3
44	4425	369	5148	130	34,6	15,6	1,7	22,8	8,0	1,6	8,7
54	2164	54	8249	187	27,7	6,7	-	17,9	15,4	4,6	8,5
63	1987	46	6850	169	26,8	3,5	-	13,6	12,0	5,7	9,0
94	1849	5	5193	131	20,1	-	-	9,6	4,7	-	8,3
98	380	43	14009	124	3,8	15,0	-	5,3	4,4	0,5	37,1
164	5437	112	5243	158	65,4	-	44,6	28,5	23,5	-	7,6
167	291	5	10481	155	8,4	-	-	3,1	3,0	-	18,6
190	2400	9	5466	152	34,6	-	0,2	13,1	11,7	-	9,5
212	143	12	11314	147	3,0	1,0	1,1	1,6	1,2	-	19,0
282	1047	52	5487	119	7,0	10,8	1,6	17,8	2,5	2,0	14,3
284	2517	104	6517	123	8,9	41,2	0,0	50,1	7,7	-	16,2

Джерело: Дослідження автора на основі статистичних форм «Основні економічні показники сільськогосподарських підприємств Сумської області».

Висновки. Нинішні сільськогосподарські підприємства стали господарюючими суб'єктами, які різночл. різняться за всіма характеристиками організації виробництва та його результативності. Приклад низки підприємств Сумщини доводить можливість успішного виробництва не тільки кон'юнктурно вигідних зернових та олійних культур, а й у різних інтенсивних галузях рослинництва і тваринництва. Ефективною може бути сільськогосподарська діяльність також на найбільш північних, об'єктивно гірших за умовами територіях. Розміри переважної частини підприємств області – в оптимальному за площею угідь діапазоні. Ті з них, що сформували великі земельні банки, кращої ефективності не показують. Більшість сіль-

госпідприємств області не одержали значних доходів, а в частині з них була мінусова рентабельність. Водночас сьома частина підприємств мали за рік більше як п'ятимільйонні прибутки, тобто великі кошти для розвитку виробництва, які в масштабі області становлять сотні мільйонів гривень. Насамперед їх слід використати для відновлення скотарства. Сільськогосподарська галузь здатна одержувати суттєві доходи, які мають бути використані для соціально-економічного розвитку сільських територій. Такою повинна бути вимога до власників підприємств – доходи від господарювання на землі мають стати, передусім, джерелом інвестицій у суспільно важливі інтенсивні сільськогосподарські виробництва.

Список використаних джерел

1. Статистичні форми "Основні економічні показники сільськогосподарських підприємств" підприємств Сумської області.
2. Дієсперов В.С. Ефективність виробництва у сільськогосподарському підприємстві / В.С. Дієсперов. – К.: ННЦ "ІАЕ", 2008. – 340 с.
3. Стратегічні напрями сталого розвитку сільських територій на період до 2020 року / [Лупенко Ю.О., Малік М.Й., Булавка О.Г. та ін.]; за ред. Ю.О. Лупенка та О.Г. Булавки. – К.: ННЦ "ІАЕ", 2013 – 74 с.
4. Онегіна В.М. Трансформація сільського господарства та села / В.М. Онегіна. – Львів, 2010 – 254 с.
5. Попова О.Л. Сталий розвиток агросфери України: політика і механізми / О.Л. Попова. – К.: ДУ «ІЕП НАНУ». – 2009. – 352 с.
6. Славкова О.П. Розвиток сільських територій: теорія, методологія, практика / О.П. Славкова. – Суми, 2010. – 330 с.
7. Соціоекономічний розвиток сільського господарства і села: сучасний вимір / [О.М. Бородіна, І.В. Прокопа, В.В. Юрчишин та ін.]; за ред. О.М. Бородіної. – К.: ДУ «ІЕП НАНУ». – 2012. – 320 с.

Стаття надійшла до редакції 08.09.2016 р.

*

UDS 338.43:633.63:664.12

*A.V. FURSA, candidate of economic sciences, senior research fellow,
leading research fellow
Institute of Bioenergy Crops and Sugar Beet of NAAS*

Improvement strategy of competitive ability in the production of sugar beet and sugar

Scientific problem. During conversional changes and settling of market mechanism the units of sugar beet subcomplex APK of Ukraine incurred a stable come-down, a destruction of logistical (material and technical) base of branch, a decreasing in the production volumes of sugar beet and sugar; they got a little differentiated stock of output, a deficient orientation on the demands of consumer, a high costs for the production, matters, components, an undevelopment of communications and other problems. The negative tendencies had induced a discord and a randomness in the sugar market, that, in turn, lead to a bankruptcy and grinded a lot of factories to a halt. Conditions, outlined above, enhance an orientation in sugar beet production on the market economy, internal and external competition, that is they promote forming of a decent competitive environment. In essence, we agree up to a point of M. Porter, "competition – is a dynamic process, that is evolving, ever-changeable landscape, on which it appears new commodities, new marketing

ways, new processes of production and market segments" [5, p. 158].

Current definition of economical competition is fixed in the Act of Ukraine "About defense of economical competition" – contest between the subjects of economical management for the purpose of getting advantages over other subjects due to own achievement, thereby the consumers, subjects of economical management can choose between a few of sellers, buyers, but individual subject of economical management can't determine the conditions of commodity circulation in market [3].

To sum up, it appears pretty acute necessity to supply the current level of competitive ability of domestic sugar beet production in the globalization, to reform the sugar branch, which is foreknown to start on 1st October 2017 in the EU countries.

Analysis of recent researches and publications. Many well-known domestic scientists devoted their works to the problems of exploration of competitive ability of sugar-beet and sugar, among whom the noticeable places are held by V. Bondar [1], M. Kodenska,

© A.V. Fursa, 2016